

ДЬОМІН О.Б.,
доктор історичних наук,
професор

*Одеський національний
університет
ім.І.І.Мечникова*

ПОСПЕЛОВ А.С.,
аспірант

*Одеський національний
університет
ім.І.І.Мечникова*

Останні події кінця 2002 – початку 2003 року довкола Іраку знову привернули увагу світової спільноти до проблем озброєння та загрози застосування збройного арсеналу. Приклад Іраку є показовим для еволюції країн, які стали на шлях модернізації тільки в другій половині ХХ ст. Складовою частиною цього процесу виступає мілітаризація, тобто підпорядкування суспільно-політичного життя, економіки, науки та ідеології інтересам війни – доволі поширене явище в історії ХХ століття. Проте її напрями та наслідки багатоваріативні. Іракська модель постає як опосередковане попередньою гонкою озброєнь економіко-політичне явище, з прита-

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ІРАКСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ НАПРИКІНЦІ 70-80-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

манними етапу глобалізації особливостями. За оцінками експертів, Іракська Республіка поки що залишається останньою за часом державою в світі, де процес мілітаризації сприяв здійсненню двох агресивних акцій: у вересні 1980 р. проти Ісламської Республіки Іран (ІРІ) та в серпні 1990 р. проти Держави Кувейт. Наслідком останньої стала війна в Перській затоці 1991 р., в результаті якої Ірак був зведений до положення держави – вигнанця світової політики. В кінці ХХ ст. Іракська Республіка опинилась в політичній та економічній міжнародній ізоляції. Така неочікувана ситуація боляче вразила іракське суспільство, тим більше, що напередодні країна стояла на порозі перетворення на регіональну супердержаву.

Мілітаризація Іраку вже в 1979-1989 рр. охопила всі сфери життя країни. Проте на сьогоднішній день об'єктивно відновити картину цього процесу неможливо через недоступність та секретність іракських джерел. Тому найбільш корисним джерелом висвітлення мілітаризації Іраку є щорічники Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблем миру (SIPRI)¹. Зібрана там інформація базується на аналізі контрактно-фінансової звітності, як то характеристики поставок засобів ведення війни, військових технологій, власного виробництва та воєнного бюджету. Авторський колектив видання є спеціалістами високого рівня з країн Заходу, що використовує в своїй роботі усю доступну документацію, в тому числі й розвідувальну. А приймаючи до уваги відкритість основних військових контрактів Іраку зі своїми партнерами (переважно західними), дані SIPRI сприймаються науковим загалом з високим ступенем достовірності. Пострадянська і західна література доповнює свідчення по мілітаризації Іракської Республіки.

Процес мілітаризації Іракської Республіки розпочався ще до приходу Саддама Хусейна на посаду президента країни 16 липня 1979 р. Однак в науковій літературі він асоціюється саме з цією особистістю. Ще в другій половині 1970-х рр., будучи заступником президента Бакра, С. Хусейн зосередив в своїх руках контроль над силовими структурами держави. Їх розвитку майбутній лідер Іраку надавав особливого значення. Це диктувалося і внутрішніми, і зовнішніми чинниками. С. Хусейн бажав здобути абсолютну владу в країні. Втім, досягти її без підтримки армії та спецслужб було неможливо. Партія БААС з 1968 р. перебувала при владі. Однак в цій структурі, яку очолював С. Хусейн, йшла постійна боротьба між різноманітними угрупованнями. Крім того, довгий час в Іраку фактично велася війна із національними меншинами. Найбільш серйоз-

ну загрозу для існуючої в країні влади становили курди, що прагнули незалежності. В 1974-1975 рр. С. Хусейн відповідав за вирішення курдської проблеми і знав її ціну. Тільки за один рік (з березня 1974 по березень 1975 р.), в боях з курдськими партизанами армія Іраку втратила 60000 військовиків. На війну керівництво Іракської Республіки витратило \$ 4 млрд. Втім, перемогти курдські формування не вдалося. Навпаки, армія залишилася без боєприпасів, а тил поринув у економічну катастрофу². Такий поганий результат – наслідок низької боєздатності збройних сил (ЗС) Іраку і загальної економічної слабкості країни. Тому реформування та модернізація ЗС Іраку стала першочерговою задачею С. Хусейна. До того ж цього вимагали й міжнародні обставини.

Так з моменту здобуття Іраком незалежності (у 1937 р. – офіційної, в 1958 р. – фактичної) перед країною стояло кілька зовнішньополітичних проблем. По-перше, Ірак був постійним учасником арабо-ізраїльського протистояння. Не маючи спільного кордону з єврейською державою, ЗС Іраку брали активну участь у війнах 1948-1949, 1967, 1973 рр. проти Ізраїлю. В останній, іракські контингенти воювали і на південному (в Єгипті), і на північному (в Сирії) фронтах. На думку деяких дослідників, саме іракські війська врятували столицю Сирії Дамаск від захоплення армією Ізраїлю в жовтні 1973 р. Щоправда цей результат був досягнутий завдяки загибелі майже усього іракського контингенту на сирійському фронті³. Інформація про наявність в Ізраїлі ядерної зброї робила подальші військові зусилля арабів марними без аналогічних засобів ведення війни. Тому отримання Іраком власної зброї масового знищення стало дуже важливим завданням для уряду цієї країни. Вирішенням його з 1976 р. займався особисто С. Хусейн.

По-друге, зусилля С. Хусейна щодо об'єднання з Сирією в 1978-1979 рр. виявилися невдалими. В червні 1979 р. відносини між двома країнами сильно загострилися, майже до стану війни⁴. Проте у прямому зіткненні з Сирією, ЗС Іраку мали менше шансів на перемогу. ЗС Сирії були оснащені новітньою радянською військовою технікою. Їх особовий склад здобув гарний вишкіл й суттєвий бойовий досвід. За спиною Сирії стояв Радянський Союз, а її президент Хафез Асад користувався повагою в арабському світі. Таких переваг Ірак та його новий президент не мали.

По-третє, існувала значна кількість неврегульованих територіальних питань з Іраном. При шахові Реза Пехлеві ця країна швидко перетворювалася на регіональну державу. Міць шахської армії

постійно зростала і поступово починала загрозувати сусідам. Прямим наслідком такого процесу стала Алжирська угода 1975 р. між Іраном та Іраком. З боку Іракської Республіки це була поступка шахському Ірану. Ще більш відносини між двома сусідніми країнами погіршилися після ісламської революції в Ірані 1979 р. Керівництво ІРІ на чолі з аятолою Хомейні висунуло тезу про “експорт ісламської революції в сусідні країни”, першою з котрих повинен стати Ірак⁵.

По-четверте, зберігалася суперечність з Державою Кувейт. Після оголошення незалежності цієї країни в 1961 р. між нею та Іраком сталося дві кризи – у 1961 та у 1973 рр. Причинами їх виявились прагнення Іраку розширити свій вихід до узбережжя Перської затоки. Іракські лідери неодноразово намагалися взяти в оренду кувейтські острови Бубіян та Варба. Не виключалася можливість захоплення або частини, або всього Кувейту. Втім, спроби іракських керівників вирішити проблему більш широкого виходу до моря за рахунок сусіда не мали успіху⁶.

Перелічені внутрішні та міжнародні проблеми спонукали С. Хусейна не тільки очолити силові структури країни, а й ретельно підійти до їх розв'язку. Для втілення в життя таких планів існували необхідні можливості. Ірак являв собою країну з величезними нафтовими запасами. Експорт видобутої нафти постійно зростав. Якщо в 1968 р. прибутки від вказаної сировини склали \$476 млн., то у 1980 р. вони досягнули \$26 млрд. Нафта давала 95% усіх валютних надходжень країни. Ще 3-5% Ірак отримував завдяки власному рибпромислово-му флоту⁷. Проте джерела мілітаризації стали і її підґрунтям. Для експорту нафтопродуктів й активної діяльності промислового флоту Іраку просто необхідно було здобути більш широкий вихід до моря. А досягти цього можливо було лише військовим шляхом.

Перший реальний крок до подальшої мілітаризації країни С. Хусейн зробив в жовтні 1977 р. Саме тоді посаду міністра оборони Іраку зайняв родич С. Хусейна генерал Аднан Хейралах Тульфарх. Оцінки цієї постаті в літературі різні. Однак фактом залишаються його певні організаторські якості й професіоналізм як військового адміністратора. Генерал Аднан дуже швидко провів чистки в лавах ЗС Іраку, призначивши на всі відповідальні посади відданих С. Хусейнові людей. Ними переважно ставали офіцери з так званого “тікритського клану” (тобто земляки Хусейна). 2000 тікритців і зараз надійно контролюють особовий склад іракської армії. В подальшому Аднан робив все необхідне для збільшення чисельності ЗС Іраксь-

кої Республіки та переоснащення їх новітньою зброєю. Завдяки міністру, з кінця 1977 по середину 1979 р. армія Іраку отримала із СРСР 450 танків Т-62, 20 бомбардувальників Ту-22Б, 40 гелікоптерів Мі-24. До розряду постачальників зброї для іракських ЗС надійно увійшла Франція. У зазначений період в цій країні Ірак придбав 100 танків АМХ-30, 86 самохідних гаубиць F-1 (GST), 60 бойових гелікоптерів SA-342К та L "Газель" й 40 винищувачів-бомбардувальників "Міраж-F.1EQ"⁸. Активна діяльність Аднана сприяла зростанню чисельності ЗС Іраку з 10 до 12 дивізій на вересень 1980 р. Не без його участі розроблявся план війни проти ІРІ, яка доволі вдало почалася для Іраку 22 вересня 1980 р. Втім, вже в листопаді 1980 р. стало зрозуміло, що бойові дії набувають затяжного характеру.

Відтоді інтересам перемоги над ІРІ було підпорядковане усе життя країни, завдяки чому різко прискорився процес мілітаризації Іраку. Уряд С. Хусейна почав активний розвиток власного військово-промислового комплексу (ВПК). Особисто відповідав за це зять С. Хусейна генерал-лейтенант Хусейн Камель Хасан аль-Маджид. В 1980 р. він зайняв посаду міністра промисловості та військового виробництва. Фактично саме генерали Аднан та Камель аль-Маджид явилися провідниками мілітаризації Іракської Республіки. А вона складалася з трьох напрямків: перший полягав у придбанні за кордоном засобів ведення війни, військових технологій і як наслідок, зростання чисельності ЗС Іраку; другий пов'язувався з розвитком власної науки та військового виробництва; третій складався з мілітаризації суспільно-політичного життя й ідеології, в тому числі через боротьбу з будь-якою внутрішньою опозицією.

Слід також відмітити і те, що ірано-іракська війна 1980-1988 рр. викликала розкол серед арабських країн. Переважно він виявився вигідним для Іраку. Наведена вище теза Хомейні викликала занепокоєння серед монархів Перської затоки. Тому Іракська Республіка об'єктивно стала їх реальним захисником. Монархічні країни регіону почали фінансування Іраку через займи, кредити, гранди. З'явилося нове джерело мілітаризації. Таким чином, Ірак отримав близько \$50,5 млрд.⁹ В свою чергу Єгипет, який прагнув вийти з міжарабської ізоляції, в котрій він опинився після Кемп-Девідських угод 1979 р., виступив найближчим союзником Іраку. Від 17 до 30 тисяч єгипетських добровольців воювали на іранському фронті. Близько 1-1,5 млн. єгипетських робітників працювали в Іраку. Це дало можливість призвати в армію іракських чоловіків. Фінансова допомога з боку Єгипту складала на 1986 р. \$2,7 млрд. Крім того, саме Єгипет допоміг Іраку вста-

новити військово-економічні стосунки з країнами Заходу та КНР. Такі дії з боку Єгипту мали особливе значення для Іракської Республіки в період радянського ембарго 1980-1983 рр.¹⁰. Країни Заходу, в тому числі США, також проявили себе союзниками Іраку. Причини тут існували не тільки економічні, а й політичні. Захід не бажав перемоги ІРІ, оскільки це призвело б до втрати їх позицій в регіоні Перської затоки. Ірак же швидко перетворювався на надійного та доволі перспективного партнера західних військових корпорацій. А для того, щоб такий стан речей зберігався, іракці намагалися закупати переважно новітню зброю та військову техніку¹¹.

Відповідно з необхідністю воєнних витрат зростав і військовий бюджет Іраку. Так, в 1980 р. він складав \$3,356 млрд. (6,3% внутрішнього валового продукту (ВВП)). В 1984 р. військові витрати досягли апогею – \$31,590 (за іншими даними – 33,3) млрд. (51,2% ВВП). В подальшому, через падіння цін на нафту й у зв'язку із труднощами з її вивезенням, військові витрати Іраку зменшилися. Втім, в 1985 р їх доля у ВВП зростала до 57,1%. Після закінчення війни з ІРІ, іракський уряд в 1989 р. витратив на оборону \$10.720 (по іншим даним – 15) млрд.¹².

Слід також відмітити і те, що уряд С.Хусейна намагався проводити політику “і гармати, і масла”, тобто значні кошти вкладати у соціальну сферу під час війни, аби не допустити будь-яких негараздів в тилу. Якщо в 1980 р. ці витрати сягали \$21 млрд., то у 1982 р. зросли до \$29.5 млрд. – більше ніж воєнний бюджет країни. Подібна політика сприяла нормальній життєдіяльності мирного населення Іраку. Війна в тилу майже не відчувалася. Однак перенесення бойових дій на території Іраку й економічні складнощі змусили уряд країни скоротити ці витрати. В 1983 р. вони склали \$12,2 млрд., а у період 1984-1987 рр. – тільки \$10-11 млрд. Не дивлячись на різке зниження соціальних витрат, суспільний вибух в тилу не відбувся. Причина тут не тільки в підвищенні патріотичних настроїв серед іракців. У 1983-1983 рр. суспільне життя й ідеологія країни були переведені на воєнні рейки: відтоді всі чиновники і урядовці носили військову форму.

До лав ЗС Іраку було призвано майже усе чоловіче населення віком від 17 до 50 років. Це дозволило довести чисельність іракської армії до 1 млн. людей, а воєнної поліції – до 600 тис. (разом – 10% населення країни). Крім того, збільшилися й воєнізовані організації, такі як “народна армія” – міліція партії БААС. Її чисельність у 1984 р. становила 250 тис. людей. Загалом на кінець ірано-іракської війни з 16 млн. населення Іраку у різних військових формуваннях перебувало до 4 млн. людей (25% населення країни)¹³.

Зросла і якісно змінилася структура іракської армії. У вересні 1980 р. в її складі налічувалося 12 дивізій, об'єднаних в 3 армійські корпуси. На 1989 р. кількість армійських корпусів зросла до 7, а дивізій – до 58 (7 танкових, 8 мотопіхотних, 42 піхотні, 1 гірська). Зі складу армії відокремилися елітні частини – Республіканська гвардія (2 армійські корпуси, 2 танкові, 2 механізовані, 2 мотопіхотні дивізії та дивізія спецпризначення “Аднан”). Особливого статусу набули сили спеціального призначення “Сайкес” (20 бригад) й президентська охорона (6 бригад)¹⁴.

ЗС Іракської Республіки отримали значну кількість новітніх засобів ведення війни. Така практика диктувалася самим ходом війни проти ІРІ. Іранській тактиці наступу “людською хвилею” командування армії Іраку протиставило “тактику оборони”. Її основою була ставка на технічні переваги над ЗС ІРІ, оскільки в людях Іран втричі переважав Ірак. Тому на придбання зброї за кордоном з 1980 по 1989 рр. уряд Іраку витратив \$50,6 млрд. (в середньому \$7 млрд. щороку). Доля СРСР – \$13,396 (15,3) млрд., Франції – \$5,054 млрд., КНР – \$2,8 (3,1) млрд., ФРН – \$0,675 млрд. Надійними партнерами Іраку виступили також США, Італія, Великобританія, ЧРСР, ПНР, КНДР, Бразилія, ПАР та інші промислово-розвинені країни – загалом понад 30.

Характеризувати усі замовлені та отримані Іраком озброєння немає сенсу. Обмежимося лише деякими загальними цифрами. З СРСР надійшло більше 2000 танків (включаючи 700 Т-72, 1000 Т-62) та понад 300 бойових літаків (з них найсучасніших МіГ-29 – 64, Су-25 – 45). Франція продала Іраку до 100 військових гелікоптерів й 118 винищувачів-бомбардувальників “Міраж.Ф-1EQ1/5”, причому в подальшому іракці планували закупити у Франції 36 новітніх винищувачів “Міраж-2000” й навіть “Міраж G-8”, що лише розроблявся і не був доведений до серійного виробництва. КНР продала Іраку 1300 танків (“59” – 700, “69” – 600) і близько 100 бойових літаків (з них 40 J-7). США поповнили арсенали армії Іраку самохідними артсистемами М-107 та М-110 (калібрів 175- та 203-мм)¹⁵.

Втім, серед усіх військових придбань Іраку слід особливу увагу звернути на військово-морську техніку. Аналіз пов'язаних з нею контрактів свідчить про намагання Іраку в подальшому розширити свій вихід до моря або за рахунок ІРІ, або Кувейту. Такий висновок витікає із структури замовлених кораблів, їх типів та характеристик. Деякі з них (особливо підводні човни) не могли залишатися в базах на іракському узбережжі, а майбутній військовий флот Іраку значно перевищував оборонні можливості країни. Провідними партнерами

іракців в цій галузі стали Італія, СРСР та СФРЮ. Щоправда, десантні кораблі (по 4 одиниці) були замовлені в Польщі та Фінляндії, а десантні катери на повітряній подушці (6 одиниць) – у Великобританії. На італійських верфях для Іраку було побудовано 4 фрегати типу “Лупо” й 6 корветів типу “Асад”. Італійська фірма “Космос” поставила в Ірак 6 понадмалих підводних човнів проекту SX-706 (остаточної інформації про надходження цих кораблів до Іраку нема). В Італії було замовлено будівництво універсального транспорту постачання типу “Стромболі” й 3 підводних човни типу “Сауро”. Щодо підводних човнів, то один з них іракці планували використовувати в якості учбового корабля. Отже, плани С. Хусейна мати власний підводний флот цим не обмежувалися. Більше того, в Італії закуповували вертольоти корабельного базування А-109 “Хірундо” (6 одиниць) й АВ-212ASW (14 одиниць). В СРСР іракці закупили 3 новітніх малих ракетних корабля типу “Тарантул” і 1 малий протичовневий типу “Паук”. З Югославії надійшов спеціально побудований по іракським вимогам фрегат “Ібн Мажид”, 9 патрульних та 5 катерів-тральників. Стосовно катерів, то в Басрі іракці будували їх по ліцензії (чи намагалися будувати, через брак джерел точно встановити це неможливо). Проте, до серпня 1990 р. лише частина цієї техніки увійшла до складу ВМС Іраку¹⁶. Значною мірою зусилля керівництва Іраку щодо власного військового флоту, стали відповіддю на плани шахського Ірану перетворити свої ВМС на гегемона Перської затоки. Ісламська революція 1979 р. не дозволила довести цей задум до кінця. Однак уряд ІРІ вже в нових умовах вслякко йшов до такого положення. Схожу політику почала проводити в 1980-ті рр. і Саудівська Аравія.

Війна з ІРІ вимусила керівництво Іракської Республіки швидко розвивати власну військову промисловість. На неї за 8 років війни було витрачено \$22 млрд. В результаті іракський ВПК майже повністю почав забезпечувати ЗС країни боєзапасами та стрілецькою зброєю. По закордонних ліцензіях випускалися вантажівки (в Басрі), по німецьких проектах – танки Т-72 (в Вавілоні), 122-мм гармати “Саддам” та 120-мм міномети (заводи навколо Багдада) – по радянських проектах. Іракські спеціалісти активно займалися модернізацією радянських танків (“Асадбабіл” – гібрид Т-72 та Т-62, тип Т-55 зі 125-мм гарматою й Т-55 з новим захистом і деякі інші); літаків (оснащення МіГ-21 та МіГ-23 французькою зброєю, переробка транспортних Іл-76 у літаки далекого радіолокаційного спостереження “Багдад-1” й “Аднан-1”, переобладнання транспортних АН-

12 у літаки-заправники й морські розвідники). Ці та інші досягнення свого ВПК (наприклад, оригінальні самохідні гармати на колесному шасі) Ірак продемонстрував після війни у 1989 р. на міжнародній виставці озброєнь в Багдаді¹⁷.

Однак особливим завданням і певним досягненням ВПК Іраку стала розробка й виробництво ракетної техніки та зброї масового знищення. Так, на базі радянської балістичної ракети (БР) Р-17 (SCUD – по класифікації НАТО) дальністю 280 км, були створенні власні іракські БР “Аль-Хусейн” (660 км) й “Аль-Аббас” (930 км). Разом з Єгиптом та Аргентиною іракські спеціалісти розробляли БР “Таммуз-1” (“Кондор-2” – 2000 км). Лише в Іраку ця програма доведена в 1989 р. до стадії серійного виробництва. Власними силами іракці розробили тактичну БР “Фахд” (250 км) й ракету-носій “Аль-Абет”. В грудні 1989 р. з полігону Аль-Анбар відбулося її перше випробування. Наступного року Ірак планував запустити свій перший супутник і таким чином зрівнятися з Ізраїлем (в 1988 р. був виведений на орбіту перший ізраїльський супутник). Щонайменше 7 підприємств країни працювали на ракетну програму Іракської Республіки. Завдяки БР (насамперед власного виробництва), Ірак розпочав так звану “війну міст” у 1986-1987 рр. проти ІРІ. Втім, така зброя проектувалася переважно проти Ізраїлю, а також як засіб впливу на сусідні арабські країни¹⁸.

Розробка та виробництво зброї масового знищення також були спрямовані проти Ізраїлю. Проте знадобилася вона в першу чергу у війні з ІРІ. В цій галузі іракські вчені діяли по трьох відомих напрямках. На біологічну програму країни працювало 2 відповідних центри. Результатом їх діяльності стало накопичення речовин антраксу в кількості, достатній для знищення населення Землі чотири рази. На щастя цю зброю Ірак не використав. А от хімічна зброя активно застосовувалася з 1982 р. проти військ ІРІ. Її створення виявилось можливим завдяки допомозі з боку ФРН та інших західних країн. Результат: на 6 хімічних заводах Іраку вироблялися іприт, зарін, табун, VX. Ними споряджалися артилерійські снаряди (біля 300 тисяч), авіаційні бомби. 4000 тонн бойових хімічних речовин в 1990 р. знаходилися на складах. Ядерна програма Іраку розвивалася складніше. На неї працювало 35 об'єктів та 5000 вчених. Активну допомогу іракцям на цьому шляху надала Франція. Однак бомбардування ізраїльською авіацією іракського центру “Озірак” 7 червня 1981 р. загальмувало її розвиток. Втім, за словами генерала Камеля аль-Маджида, в 1992 р. Ірак міг створити власну ядерну бомбу¹⁹.

Мілітаризація Іраку захопила не тільки суто воєнні аспекти. Її політичною складовою стала боротьба С. Хусейна проти будь-яких опозиційних рухів. У країні постійно проводилися репресії в усіх державних інституціях, особливо в силових структурах. С.Хусейн ліквідував і людей зі свого оточення. Вже в 1989 р. в авіаційних катастрофах загинуло три найвідоміших іракські генерали, включаючи міністра оборони Аднана Тульфарха (як вважається дослідниками, катастрофи були здійснені за особистим наказом президента Іраку). В той же час репресії проти військових мали наслідком їх пасивність на фронті. Іракські офіцери показали себе людьми, що не вмюють використовувати сучасне озброєння і діяти ініціативно. Тому матеріальна сторона мілітаризації Іраку не відповідала моральному боку цього процесу. Лише в квітні – липні 1988 р. іракські військові продемонстрували приклад активних, професійних та нестандартних дій²⁰. Одночасно створена С. Хусейном військова машина спрямована була і проти власного народу. В 1988 р. дуже жорстоко, з використанням хімічної зброї, здійснювалось придушення чергового курдського повстання²¹.

Однак мілітаризація Іраку мала й інший, гуманітарний бік. У найважчі періоди війни з ІРІ уряд С. Хусейна вкладав величезні кошти в археологічні дослідження та реставрацію історичних пам'яток: по закінченні війни, після реконструкції, відкрили для широкого загалу поховання вавілонських й ассірійських царів та королівської династії Іраку; вже в 1989 р. був повністю відбудований старовинний Вавілон. Місто доповнили об'єкти сучасної економіки та інфраструктури, завдяки чому воно продовжило своє існування, як значний культурний і промисловий центр Іракської Республіки. Багдад за всіма характеристиками став сучасним містом. Подібне відбулося із Басрою, не дивлячись на те, що фронт проходив в 12 км від міста²².

Таким чином, мілітаризація Іракської Республіки за часів Саддама Хусейна являє собою явище багатопланове. Цей процес диктувався об'єктивними внутрішніми та зовнішніми чинниками. Правда, згодом в ньому почали переважати особисті амбіції президента Іраку щодо перетворення країни на регіональну супердержаву а його самого – на визнаного лідера арабського світу. Витративши колосальні кошти (тільки війна з ІРІ обійшлася у 130 млрд. доларів), Саддам Хусейн дуже близько підвів Іракську Республіку до статусу "поліцейської держави". За військовим потенціалом його країна майже зрівнялась з Ізраїлем. Однак сам процес мілітаризації підштовхнув Ірак та його президента до агресії проти Кувейту 2

серпня 1990 р. Розпочата згодом війна в Перській затоці (17.01-28.02.1991 р.) звела практично всі досягнення мілітаризації Іраку нанівець.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ SIPRI Yearbook. World armaments and disarmament. – L., 1979-1992.
- ² Апдайк Р.Дж. Саддам Хусейн. – Ростов-на-Дону, 1999. – С. 153.
- ³ Никольский М. Бронетехника в ближневосточных войнах // Техника и оружие. – 1999. – № 4. – С. 38-39.
- ⁴ Красная звезда. – 1997. – 27 марта; Апдайк Р. Дж. Указ. соч. – С. 194-198.
- ⁵ Hiro D. Iran under the ayatollahs. – L., 1985. – P. 401.
- ⁶ Кавтанадзе В. Ирако – кувейтский конфликт. – М., 2000. – С. 24-44.
- ⁷ Ибрагимов Д. На земле потомков Алладина. – М., 1988. – С. 91.
- ⁸ SIPRI Yearbook, 1979. – P. 197.
- ⁹ Александров И. Монархии Персидского залива: этап модернизации. – М., 2000. – С. 265-333.
- ¹⁰ SIPRI Yearbook, 1986. – P. 307.
- ¹¹ Кавтанадзе В. Указ. соч. – С. 78-84.
- ¹² SIPRI Yearbook, 1986. – P. 170; SIPRI Yearbook, 1990. – P. 168, 174; SIPRI Yearbook, 1991. – P. 171-173.
- ¹³ Hiro D. The longest war: the Iran – Iraq military conflict. – L., 1990. – P. 4-5; Кавтанадзе В. Указ. соч. – С. 75.
- ¹⁴ Iraq Military Forces // Army. – 1991. – № 3. – P. 22-23; Biziewski J. Pustuna Burza. – Cz. 1. – Warszawa, 1997. – P. 12.
- ¹⁵ SIPRI Yearbook, 1986. – P. 223-224; SIPRI Yearbook, 1988. – P. 212-214; SIPRI Yearbook, 1990. – P. 288-289.
- ¹⁶ Ibid; The Unis of the Navy. – Roma, 1999. – P.25; Wrobel T. Woiownitsy Saddama // Polska zbraina. – 1991. – № 46. – P. 33; Боевые корабли мира 1991-1992. Справочник / Под ред. Ю Апалькова. – Т. 1. – М., 1993. – С. 200-207; Павлов А. Боевые корабли СССР и России 1945 – 1995. – Якутск, 1995. – С. 104, 111.
- ¹⁷ SIPRI Yearbook, 1989. – P. 272; Исаев И. А война стояла на пороге // Азия и Африка сегодня. – 1990. – № 10. – С. 39; Никольский М. Модернизация советских танков за пределами России // Техника и вооружение. – 1999. – № 8. – С. 9-10; Климович Е., Никольский М. Развитие и применение самолетов дальнего радиолокационного обнаружения и управления // Авиация и космонавтика. – 1999. – № 6. – С. 27-28.
- ¹⁸ SIPRI Yearbook, 1990. – P. 388-389; Красная звезда. – 1990. – 27 июля.

- ¹⁹ Кавтанадзе В. Указ. соч. – С.78-84; Сток Т., Гайслер Э., Треван Т. Контроль над химическим и биологическим оружием // Контроль над ядерными вооружениями // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 1. – С. 130-133; Гудби Д., Кайл Ш., Мюллер К. Контроль над ядерными вооружениями // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 1. – С. 112.
- ²⁰ Higo D. The longest war: the Iran – Iraq military conflict. – L., 1990. – P. 316-320.
- ²¹ Апдайк Р. Указ. соч. – С. 198-400; “Хиросима” Ближнего Востока // Независимая газета. – 2000. – №46.
- ²² Апдайк Р. Указ. соч. – С. 354-355; Жудро А. Столкновение с Навуходонсором // Эхо планеты. – 1991. – №5. – С. 11.